

Nisu zaboravljeni

Belobrajdić, Tanja (2020). *Nisu zaboravljeni. Grad heroja*. Zagreb: Despot Infinitus. – Br. str. 267.

U izdanju Despot infinitusa, 2020. godine objavljena je knjiga *Nisu zaboravljeni. Grad heroja* Tanje Belobrajdić. Tanja Belobrajdić sudionica je Domovinskoga rata, vukovarska braniteljica i umirovljena časnica HV-a. Za svoj prvijenac, roman *Crni kaput*, dobila je Nagradu Josip i Ivan Kozarac te onu Društva hrvatskih književnika – *Slavić* za najbolji prvijenac u 2015. godini. *Crni kaput* kasnije joj je preveden na engleski jezik. Objavila je i psihološku dramu *Žena moga muža* za koju je također nagrađena Nagradom Josip i Ivan Kozarac, a svoju prvu zbirku poezije, *Moja koža je tanja*, objavila je 2019. godine. Članica je Matice hrvatske, a uzevši u obzir njezino dobro poznavanje još svježih i osjetljivih tema Vukovara, tim je veća vrijednost čitanja njezine najnovije knjige.

Nakon svojevrsnih predgovora od autorice i Branka Borkovića – Mladoga Jastreba, slijedi uvod (str. 21–32) koji je napisao povjesničar Ivo Lučić, a koji pruža najosnovniji povijesni kontekst vukovarske bitke. Glavni dio knjige govori o onima koji „nisu zaboravljeni“, i donosi biografije vukovarskih heroja (branitelja, ali i ostaloga osoblja koje je na razne načine pomagalo u obrani) čija su djela neumornim nastojanjima Tanje Belobrajdić sada napokon ovjekovječena i svima dostupna na uvid. Sada, kada je dostupna šira slika njihovih biografija, čitatelj će si, prolazeći svaku od njih redom, vjerojatno postavljati brojna pitanja o tome što bi bilo s njihovim životima danas da nije bilo vukovarske tragedije. Iz biografija tih vukovarskih heroja razvidno je da su svi oni, uzevši u obzir poslove kojima su se bavili i svakodnevnu snalažljivost, imali relativno perspektivne budućnosti, zanimljive hobije, a mnogi od njih i zavidna sportska postignuća. Nažalost, idila njihova dotadašnjega života prekinuta je velikosrpskom agresijom na Vukovar, a autorica knjige posebnu je pozornost usmjerila na emocionalni dio, odnosno trenutke kada su vukovarski heroji po posljednji puta vidjeli svoje najbliže. U tom kontekstu, knjiga nije tipična znanstvena publikacija, međutim, itekako dolazi kao kvalitetna dopuna dosadašnjoj sekundarnoj literaturi o Domovinskom ratu. Ukoliko se vukovarska bitka želi u potpunosti razumjeti, neophodno je razumjeti i psihološku zaokupljenost vukovarskih heroja s kojom su oni odlazili na „prvu crtu“.

Kako bi se razumjelo „herojstvo“ u knjizi obrađenih osoba, neophodno je u obzir uzeti i sljedeće – iako je u biografskim crticama kod nekih

vukovarskih heroja istaknuto da su odslužili vojni rok, generalno je moguće zaključiti da većina njih nije imala potrebne vojne naobrazbe koje su u datom trenutku okolnosti zahtijevale. Neki od vukovarskih heroja koji su bili prožeti nacionalnim nabojem, poput primjerice Ivice Vučića – Daltona (str. 43), zbog njegova velikoga iskazivanja istoga, već su i prije rata imali problema (s *milicijom*). Iako naslov knjige (*Grad heroja*) aludira na Vukovar, vukovarsku bitku nemoguće je razumjeti ukoliko se u obzir ne uzmu i događanja koja su prethodila samoj velikosrpskoj agresiji na Vukovar, poput primjerice pogibije 12 hrvatskih redarstvenika u Borovu Selu, prema riječima autorice, „jedne od najbolnijih tema iz Domovinskoga rata“ (str. 35). Njima je ujedno posvećeno i posebno poglavlje (*Dvanaestorica za povijesti*), a s obzirom na to da u uvodnom dijelu toga poglavlja autorica napominje kako je za masakr u Borovu od 51 optuženoga Vojni sud u Osijeku 1993. godine osudio samo desetoricu (str. 35), jasno je da ova knjiga, osim ovjekovječenja imena vukovarskih branitelja, za svoj cilj ima ukazati i na neefikasnost nadležnih institucija u donošenju potrebne pravde, ali i na još uvijek nepotpunu istinu o Vukovaru. Velika prepreka u donošenju potrebne pravde svakako je i *Zakon o općem oprost*, koji se također može naći u knjizi (str. 51).

Osim gore spomenute „psihe“ vukovarskih heroja kao još jednoga bitnoga aspekta prijeko potrebnoga za razumijevanje vukovarske bitke, za razumijevanje vukovarske tragedije i njezine još uvijek velike aktualnosti potrebno je razumjeti i osjećaje članova obitelji poginulih. Zato je u knjizi moguće pronaći i neka kompleksna psihološka pitanja poput, primjerice, onoga kome je teže – majci koja je izgubila jedinoga sina koji joj je bio sve ili onoj koja je izgubila više sinova, odnosno sve (usp. str. 94)? To pitanje autorici je ostalo u sjećanju još od jednoga razgovora dviju majki. Osim toga, empatiju u čitatelja autorica nastoji pobuditi i ukazivanjem na to da mnogi još i danas ne znaju istinu o svojim nestalima, kao i na to da bi neki od njih dali sve da mogu svoje poginule o kojima se ne zna istina dostojno pokopati (npr. Kate Križan, majka Drage Križana, pripadnika vukovarske vojne policije, izjavila je da ima još samo jednu želju: „da barem jednu njegovu kost mogu sahraniti dok sam živa“, str. 197). Također, postoje i oni koji su umrli ne saznajući istinu o svojim poginulima (npr. Luca rođ. Čavar i Vinko Dragičević, roditelji koji nisu dočekali istinu o svojem sinu, Marinku, str. 95). Tragedija i nedolazak do istine utoliko su bolniji uzme li se u obzir i to da su neki heroji na krajnje nehuman način bili likvidirani, poput primjerice Ivana Janka, u kojega se, vezanoga i razapetoga za željeznički vagon, pucalo iz tenka (str. 71). Nikola Brindzej, primjerice, dok je bio odvođen prema Vučedolu, prvo je ranjen zbog „gluposti“, odnosno iz

razloga što je hodao po suhom dijelu zemlje, umjesto po *vagonašu* s vodom i blatom, tj. tragu koji su ostavile tenkovske gusjenice. Kako nakon toga nije preminuo od dva metka zadobivena u trbuh, tjeran je da još neko vrijeme hoda dok se, onako onemoćao, nije srušio. Kada mu je nakon toga jedan od četnika priprijetio da se ustane, prema riječima svjedoka, Nikola je izjavio: „Pucaj tri puta!“ (usp. str. 168).

Pored toga što na kraju biografije svakoga vukovarskoga *heroja* autorica navodi kako ga „nismo zaboravili“, čime ujedno zaokružuje naslov djela (*Nisu zaboravljeni*), na kraju svake biografije autorica također navodi i koliko su ti vukovarski heroji imali godina. Jedna od činjenica koja definitivno upada u oči jest ta da su gotovo svi oni bili mlađe ili srednje dobi. O starijim braniteljima, na što je i sama autorica upozorila, nažalost, vrlo se malo pisalo ili se malo zna. Što je razlog tome nije razjašnjeno, ali autorica svakako nije propustila istaknuti i jedno starije braniteljsko ime, Ivana Mažara (str. 118), branitelja koji je izvukao tijelo Blage Zadre. Ivan Mažar branitelj je koji je i prije Vukovara imao obiteljsku tragediju – partizani su mu 1942. godine strijeljali oca i zapalili selo u kojem je dotad živio, a nekoliko mjeseci kasnije ubijen mu je i stariji brat za kojega Mažari nikada nisu doznali mjesto gdje je pokopan. Brojne nove i potrebne priče o Vukovaru neispričane su iz jednostavnoga razloga što ih nema tko ispričati, a možda je i najveći dio ostao neispričan zbog toga što su preživjeli ostali samozatajni „jednako onakvi kakvi su bili kada su kao dragovoljci polazili u obranu domovine“ (usp. str. 215).

Knjiga otvara i brojne, slabo poznate teme iz Domovinskoga rata, poput primjerice sudjelovanja Roma u obrani Vukovara. Sudjelovanjem Roma u Domovinskom ratu dosad se podrobnije pozabavio tek Borna Marinić, koji je krajem studenoga 2019. u domu HV-a Zvonimir u Zagrebu održao promociju knjige *I mi smo branili Hrvatsku: Romi u Domovinskom ratu*. U tom smislu, ova knjiga se kvalitetno nadovezuje na nju, kao i na niz drugih. Romi također imaju svoje heroje, poput primjerice Jovice Strunje (str. 125–126) ili Zdravka Vladislavljevića – Edija (str. 226–228). Jedna od slabije poznatih tema je i sudjelovanje Vinkovčana u obrani Vukovara, koju je autorica također nastojala otvoriti (str. 215–219; izdvojen i primjer Mladena Čupića – Haša). Autorica nije zaboravila ni na žene, pa tako, primjerice, izdvaja i podatak da su na Ovčari ubijene tri (Ružica Markobašić, Dragica Tuškan i Janja Pothorski, str. 213), a ne jedna žena, kako se dosad u javnosti često spominjalo.

Priča o vukovarskim braniteljima bila bi nepotpuna ukoliko se u obzir ne bi uzela i sva ostala osoblja, poput primjerice vatrogasaca, bolničkoga osoblja, kuhara, žena koje su prale u nemogućim uvjetima, te ostaloga

korpusa koji nije bio na prvoj crti obrane. Bez njih, kako autorica navodi, cijeli sustav bi se zasigurno ranije urušio (str. 129). Tako je, primjerice, izdvojen Marko Vučković – Mesar, poznat po dostavi hrane, lijekova, strjeljiva i prijevozu ranjenika (str. 129–130). Sve to pokazuje na koji je temeljiti način autorica kroz biografije vukovarskih heroja nastojala obraditi vukovarsku bitku, te svima koji će se u budućnosti baviti temom Vukovara pokazati gdje još ima prostora za daljnja istraživanja. Osim toga, knjiga obiluje brojnim arhivskim fotografijama, izvadcima iz novinskih članaka te usmenim svjedočanstvima, čime je, kao primarni povijesni izvor, od neizmjerne koristi. Na kraju knjige nalazi se osvrt, tj. pogovor Alenke Mirković – Nađ (str. 265).

Ovu bih knjigu preporučio svima zainteresiranim za povijest Vukovara, vojnu povijest i općenito Domovinski rat te mladima. Knjigu je moguće promatrati i kao primarni izvor, a značajna je i jer ju je pisala sama braniteljica Vukovara. Knjiga će uvelike upotpuniti naše spoznaje o oskudnim vojnim sredstvima koja su vukovarski heroji imali na raspolaganju, a obznanjuje nam i brojne aspekte kroz koje je moguće proučavati vukovarsku bitku. Ono što povećava optimizam svakako je činjenica da se ova knjiga kvalitetno nadovezuje i na brojne dosadašnje slične publikacije o Vukovaru, što znači da je želja za konačnom istinom o Vukovaru i dalje prisutna kod nas. Bez obzira na još uvijek nepotpuna saznanja o Vukovaru te brojnim traganjima za istinom, ovom knjigom vukovarski su heroji dobili dostojan spomen, a vjerujem da će sada i neka slabije poznata imena dobiti pozornost, što u medijima, što u svakodnevnom diskursu. Kao mladu osobu koja se, srećom, rodila tek po završetku Domovinskoga rata, uvijek me obuzmu emocije kad vidim kakva je sudbina zatekla heroje koji su, većinom, tada imali godina koliko ja imam danas.

Lucian Borić